

O leksemu *garma* u primorskim govorima u Hrvatskoj i u moliškohrvatskim govorima

Maslina Ljubičić

Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu
mljubici@ffzg.hr

UDK: 811.163.42'282.2'373
izvorni znanstveni rad

<https://doi.org/10.17234/9789531758819.23>

U članku se analiziraju značenja i geografska distribucija predromanskoga leksema *garma*, koji nalazimo u hrvatskim primorskim govorima i u moliškohrvatskome idiomu. Podudarnost u uporabi analiziranoga leksema u moliškohrvatskim i dalmatinskim govorima, a posebice funkcija toponima, idu u prilog mišljenju da su današnji moliški Hrvati došli u Molise iz područja Dalmacije.

Ključne riječi: leksem *garma*, zemljopisni naziv, toponim, primorski govori u Hrvatskoj, moliškohrvatski

1. Uvod

1.1. Istočna obala Jadrana uvijek je bila mjesto jezičnih doticaja i sukoba, na kojemu je dolazilo do leksičkih nadslojavanja. U hrvatskome leksiku zbog toga razabiremo predromanske slojeve, romanski sloj (*Romània antiqua*), poslije kojega je početkom srednjega vijeka uslijedila slavensko-romanska simbioza, te novi romanski sloj (*Romània nova*) koji je u najvećoj mjeri zastupljen prekomorskim mletačkim, tal. *veneziano de là da mar* (termin Gianfranca Folene, usp. Ursini 2008). Najstariji, predromanski sloj, najmanje je poznat, a upravo u taj jezični sloj spada leksem *garma*.

1.2. Petar Skok pretpostavio je da je to predslavenska ilirska riječ. U monografiji *Slavenstvo i romanstvo na jadranskim otocima*, u kojoj bilježi brojne rezultate toponomastičkih istraživanja, navodi riječ *garma* kao leksički relikv iz ilirskoga perioda u dalmatinskim otočkim i kopnenim dijalektima (Skok 1950: 258). Analizirajući leksičke ostatke supstratnih jezika područja antičkoga Ilirika, Matasović (1995: 96) iznosi mišljenje da je ova riječ vjerojatno preuzeta iz albanskoga (*karmë* 'stijena'), s nejasnom zamjenom *k > g*, možda zbog romanskoga posredovanja, te da je posuđena u hrvatski poslije 10. st. jer nema metateze likvida. Usprkos nejasnoći u pogledu neposredna jezika davatelja, možemo ustvrditi kako postoji suglasje da je *garma*, naziv za krški oblik, predromanska riječ koja je uvelike zastupljena u hrvatskim primorskim govorima bilo kao apelativ bilo kao toponim.

1.3. U moliškohrvatskome je idiomu velik broj jezičnih poveznica s govorima hrvatske strane Jadrana, posebice leksičkih arhaizama. Iako je nekoć bio znatno rašireniji te se govorio i u drugim mjestima, do danas se sačuvao u Mundimitru (tal. *Montemitro*), Kruču (tal. *Acquaviva Collecroce*) i Stifiliču ili Filiču (tal. *San Felice del Molise*), u moliškoj provinciji Campobasso, svega nekoliko kilometara od granice s pokrajinom Abruzzo. UNESCO uvrštava moliškohrvatski u skupinu ozbiljno ugroženih jezika svijeta.¹ Moliški su se Hrvati prije više od pet stoljeća otisnuli od matične zemlje iz *one bane mora*.² Bježeći pred Turcima napustili su biokovsko-nere-tvansko područje približno u isto vrijeme kada se puk iz toga kraja naselio i na Braču, Hvaru i Korčuli. Potkrepa su toj činjenici ustanovljene bliske veze između moliškohrvatskoga temeljnoga leksika i govora Sumartina na Braču, Sućurja na Hvaru i Račišća na Korčuli. Osim toga, postoje i veze s govorima jugozapadne Istre, kamo se također doselilo stanovništvo iz istoga područja (usp. Sujoldžić et al. 1987: 131-132; Šimunović 2011: 194). Riječ je o migraciji iz zaleđa Makarskoga primorja, područja nekadašnjega biokovsko-cetinskoga dijalekta (usp. Lisac 2003: 61 i 2009: 62). Moliškohrvatski govori triju naselja u talijanskoj pokrajini Molise štokavsko-ikavskog su tipa, s ponešto čakavskih primjesa (Lisac 2001: 90-91). Ubrajaju se u novoštokavski ikavski dijalekt (Lisac 2008).

1.4. Jedna od vrlo zanimljivih riječi, koja povezuje moliškohrvatski s primorskim govorima u Hrvatskoj jest *garma*, koja se javlja u više značenja kao apelativ, a postoji i kao toponim s obje strane mora. U ovome ćemo radu analizirati njezina značenja i distribuciju, te lekseme koji se rabe s istim značenjem u hrvatskim primorskim govorima. Podatci za analizu sakupljeni su iz dijalekatskih rječnika, kao i terenskom provjerom.³

¹ Usp. interaktivno izdanje UNESCO-va atlasa ugroženih jezika svijeta (Moseley 2010).

² Mol.hrv. iz *one bane mora* 's one strane mora'. Moliškohrvatska riječ *bana* odgovara talijanizmu *banda* u primorskim govorima u Hrvatskoj. Moliški je hrvatski taj oblik preuzeo iz abručeško-moliškoga dijalekta, u kojemu se konsonantska skupina *nd* asimilira u *nn*. U Giammarcovu *Dizionario abruzzese e molisano* nalazimo imenicu *bbanna* 'strana' (tal. *banda*). Usp. Ljubičić/Kovačić, 2018, § 3.1.

³ Zahvaljujem svima koji su mi za ovaj rad pomogli informacijama i terenskim provjerama značenja i uporabe leksema *garma* i njegovih ekvivalenata. To su: Ana Badurina (za Vlašice na Pagu), Maja Bezić (za Šoltu), Barbara Buršić-Giudici (za Istru), Ingrid Damiani Einwalter (za Istru), Dubravka Dubravec Labaš (za Sukošan), Goran Filipi (za Sukošan, Pag i Roveriju), Ivana Franić (za Stonsko primorje i Rijeku Dubrovačku), Marija Kalcina (za Sukošan), Sanja Kiš Žuvela (za Korčulu, posebice Velu Luku), Karlo Klarin (za Jezera na Murteru i Tisno), Vinko Kovačić (za Hvar), Sandra Mardešić (za Sv. Filip i Jakov), Katija Miličić (za Hvar), Damir Mišetić (za Ljubuški), Barbara Perić (za Korčulu), Ivica Peša Matracki (za Zaton kod Zadra, Sukošan, Petrcane i Debeljak), Antonio Sammartino (za moliški hrvatski, posebice Mundimitar), Dubravka Sesar (za Brač), Antonija Slamić (za Šibenik), Nina Spicijarić Paškvan (za Rab, posebice Lopar), Mirela Šušić (za Debeljak i Pridragu), Ivo Visković (za Tučepe, Podgoru i Makarsku), Nikola Županović (za šibensku Rogoznicu).

2. Značenja leksema *garma* u Skokovu rječniku i u moliškohrvatskim govorima

2.1. U svojem Etimologijskom rječniku Skok (I, 553-554) bilježi tri značenja ove riječi. Prvo se odnosi na geografsku konfiguraciju: *gârma* 'procjep između dvije hridi na morskoj obali, pukotina na povećoj stijeni, prosjeklina' (Jelsa, Brač, Mljet), što je jedino značenje u Akademijinu rječniku, zabilježeno za Brač (ARj III, 108). No, Skok navodi i drugo značenje vezano za reljef: 'velika udubina na morskoj obali' (*guârma*, Molat). Osim toga, navodi značenje vezano za kućnu arhitekturu, 'rupa u zidu sa vratima ili bez njih, koja služi za stavljanje vrijednih stvari' (Sukošan), a na kraju navodi uporabu leksema *garma* kao toponima (Podgora, Makarska). Navedena značenja leksema postoje i u moliškohrvatskome idiomu, s time da se zemljopisno značenje „udaljilo“ od mora.

2.2. U rječniku mundimitarskoga govora (Piccoli/Sammartino 2000: 43) za imenicu *garma* navedena su značenja 'crepaccio, buca' i 'ripostiglio nel muro'. Za prvo su značenje dane hrvatske istovrijednice *usjek*, *pukotina*, a naveden je i hrvatski regionalizam *garma*, te za drugo značenje izraz *zidna niša*. Valja dodati da se u mundimitarskome *garma* 'zidna niša' može odnositi ne samo na niše u stambenome dijelu kuće, nego i na niše u zidu u kojima kokoši nesu jaja, tj. *garma* može biti i *gnjizdo za kokoše*.⁴

2.2.1. Kao posebna rječnička natuknica u mundimitarskome je rječniku zabilježen toponim *Garma* (*contrada di Montemitro*), kojim se označuje predio općine Mundimitar. U toponomastičkoj studiji posvećenoj području Mundimitra, koju su radili Agostina Piccoli i Antonio Sammartino, a dovršio i objavio Antonio Sammartino u suradnji s Petrom Šimunovićem, čitamo da mundimitarski lokalitet *Garma* nosi ime po maloj pećini jer *garma* znači 'crepaccio, buca' (Sammartino 1999: 144).

2. 3. U rječniku kručkoga govora (Breu/Piccoli 2000: 43) nalazimo riječ *garma* ['ga:rm³] samo u drugome značenju ('nicchia, ripostiglio nel muro'), za koje su dani hrvatski ekvivalenti *udubljenje u zidu*, *zidna niša*, te njemački *Mauernische*. U kručkome nema značenja zemljopisnoga naziva, premda na kraju rječničkoga članka čitamo da je u Akademijinu rječniku značenje riječi *garma* 'fessura tra le rocce sulla costa marina' (tj. procjep između dvije hridi na morskoj obali). Vidjeli smo da je to jedino značenje koje je navedeno u Akademijinu rječniku.

⁴ U govoru Mundimitra *gnjizdo* m. 'gnijezdo' i *kokoša* f. 'kokoš' (Piccoli/Sammartino 2000: 44, 63).

3. Od zemljopisnog naziva do toponima

3.1. Riječ *garma* kao zemljopisni naziv zabilježena je i u srednjovjekovnim latinskim tekstovima na području Hrvatske, a značenje joj je objašnjeno na latinskome: *scissura inter duas rupes seu inter duos montes* (Kostrenčić 1973-1974: 501). I leksikograf Parčić (1901: 155) uvrstio ju je prije više od sto godina u istome značenju ('procjep između hridi') u hrvatsko-talijanski rječnik: hrv. *garma* – tal. *crepaccio (nelle rocce marine)*. Radovian Vidović u svom *Pomorskom rječniku* značenje 'morska pećina' obilno dokumentira opisima prenesenim od geografa Ive Rubića, značenje 'procjep' prenosi iz Parčićeva rječnika, a navodi i značenje 'pješčana uvalica' koje ova riječ ima u Trpnju (Vidović 1984: 148).

3.2. U studiji posvećenoj morfološkom prikazu obale otoka Šolte Rubić (1927: 49-50) objašnjava da su *garne* primorske pećine raznih veličina. Tumači da su na Biševu i otoku Visu *garne* nastale djelovanjem abrazije, dok su na Šolti sve 22 *garne* nastale spuštanjem kopna u more, a osobito je lijepa ona u Lučicama i na Glavici kod Rogača. Ističe kako nam je između morskih špilja, tj. *garma*, na Biševu najpoznatija Modra špilja.

3.3. Govoreći o malim oblicima istočnojadranskoga obalnoga reljefa, Rubić (1936-1937: *passim*) primjećuje da je narod po ovim karakterističnim pećinama nazvao i neke uvale, a u Stivanu na Braču postoji lik *grma*. Rubić uočava da od riječi *garma* narod pravi razne toponime, npr. *Garmin rat*, *Garmina vala*, a kod Stivana na Braču podalje od mora nalazi se jedna jama, koju narod zove *Garmina jama*.

3.4. Poznato je da od zemljopisnih naziva često nastaju toponimi odnosno mikrotoponimi. Zanimljivo je da je otprilike polovica hrvatskih toponima nastala od zemljopisnih termina, što je znatno više nego u drugim slavenskim jezicima. Smatra se da je razlog tomu iznimno razvedena i raznolika konfiguracija tla na području Hrvatske (Brozović Rončević 2003: 3). Krš kao vrlo složen prirodni fenomen dio je identiteta ljudi koji nastavaju krške krajeve, a postojanje brojnih krških oblika uvjetovalo je i bogatu kršku terminologiju. Govoreći o krškome leksiku zadarske regije, Skračić i Jurić (2004) iznijeli su krške termine zabilježene u toponomastičkoj građi zadarskoga zaleđa u XIV. i XV. stoljeću, potvrđene u Državnom arhivu u Zadru, kao i one koje je Skračić (1987 i 1996) sakupio na terenu pripremajući toponomastičke monografije o Kornatima i zadarskim otocima.⁵ Autori ističu da geografska stvarnost koju toponomastički leksik označuje traje već tisućama godina, dok se polazni leksički oblici mogu izmijeniti

⁵ Usp. monografije o toponomastici kornatskog otočja (Skračić ur. 2013), te Pašmana (*id.* 2006), Ugljana (*id.* 2007), Vrgade (*id.* 2009), Murtera (*id.* 2010) i Paga (*id.* 2011).

te postaju teško prepoznatljivi, a katkad je i riječ o posve novim imenima (Skračić/Jurić 2004: 161 i bilj. 4).

3.4.1. *Garma* spada u opće imenice (poput brojnih drugih kao što su *polje, dolac, pesak* itd.) koje kao toponimi najpostojanije čuvaju motive koji su poslužili za imenovanje mjesta. Među toponimima nastalim od zemljopisnih naziva brojnošću se posebice ističu mikrotoponimi (npr. *Dolac, Lokva, Potok, Brdo*). Naime, zbog semantičke jednoznačnosti pojedinih termina onimizacija topografskih apelativa najčešća je u mikrotoponimiji (*id.*: 162).

3.4.2. *Garma* u značenju 'strma uvalica, procjep u obalnoj stijeni' služi za imenovanje brojnih lokaliteta na zadarskome priobalju i otocima te lokaliteta u selu Pašmanu. Između naziva koji označuju određene konfiguracije tla koji mogu funkcionirati i kao toponimi, za zadarsko otočje navedeno je ukupno devetnaest potvrda topografskoga termina *garma* bez determinanata (na Dugom otoku, Istu, Molatu, Premudi, Sestrunku, Silbi, Tunu i Zverincu), dok se s lokativnim determinantom pojavljuju *Garbinja prisika, Druga garma* i *Treća garma* (*id.*: 162-163). Na otoku Ravnju ulazak mora u kopno, osim najrasprostranjenijim nazivom *vala*, naziva se također *garma*, s odrazom u toponimiji, *Gârma* (Šprljan 2017: 88, 96).

3.5. I na Korčuli riječ *garma* označuje usjek u stijeni na samoj obali mora,⁶ a često se javlja i kao toponim za *vale*. Kod Vele Luke, na južnoj strani otoka, postoji uvala *Garma*. U rječniku govora Vele Luke u popisu imena „zemljopisnih pridila“ nalazimo da se tri lokaliteta zovu *Garma*, a osim toga nalazimo i ime *Gospina garma, Garma od Sokolića, Civetova Garma, Šenica Garma* (Žuvela Doda 2011: 127-128). Toponim *Garma* postoji i na Šolti⁷ i Vrgadi (Skok 1950 : 141), a *Garmenjak Veli* i *Garmenjak Mali* spadaju u kornatsko otočje. *Garmenjak* sadrži sufiks *-jak*, koji je čest u funkciji poimeničenja pridjeva (Skok 1950: 263).

3.6. Sedam desetljeća poslije geografa Rubića (v. ovdje § 3.3.), lingvist Šimunović (2009: 247, 268) precizno navodi za Brač apelative *gârma* i *grmâ* 'usjedlina poput špilje (uz more)', te toponime *Grmâ* i *Grmèna jama*. *Garma* je mikrotoponim u Bolu i Sumartinu na Braču, a osim uličice *Uz garmu*, Bol ima dvije takve „usjedline“ na samoj obali - *Velo Garma* i *Molo Garma*. No, današnji govornici bračkih govora vrlo često ne poznaju tu riječ kao apelativ, već samo kao toponim. Poznato je da se u toponomastici čuvaju dijalekatne riječi koje više nisu u opticaju (Marcato 2009:121).

⁶ U luškome rječniku čitamo: *gârma* 'rasjed stijena uz more' (Žuvela Doda 2011: 44).

⁷ Usp. Šimunović 1987: 181; Marasović-Alujević / Lozić Knezović 2011; Marasović-Alujević / Lozić Knezović 2014.

3.6.1. Mnogi zemljopisni nazivi iščezli su iz općega rječnika, a ostali su fiksirani u toponimima. Primjerice, iako su u suvremenome rječniku splitskoga govora zabilježeni *garma* i *grma* 'potkapina, veće ili manje pećine, usjed' (Matoković 2004: 298), Splićanima je vrlo rijetko poznat taj apelativ. Uz obalu između Tučepa i Podgore nalazi se Garma, uvala u škrljima, sa špiljama, a istoimena slična uvala postoji i u Makarskoj.⁸ U Rogoznici pokraj Omiša također postoji lokalitet Garma. U svim navedenim slučajevima toponim je danas govornicima neproziran. Ni u Šibeniku zemljopisni naziv nije poznat, premda je *Garma* često prezime. U monografiji o toponimiji šibenskoga područja precizira se da *garma* ('usjek u obalnoj stijeni') u govoru Kaprija nije apelativ (Skračić ur. 2016: 142). Jednako tako i na Čiovu je ovaj leksem samo toponim: *Ćurkuševa Garma*, *Duboka Garma* i *Mala Garma* u Slatinama (Jurić 2005: 159).

3.7. U tumačenju lika *grma* zamjetno je djelovanje pučke etimologije. U bilješci Rubićeve studije čitamo da narod u Stivanu izvodi riječ *grma* od glagola *grmjeti*, jer valovi ulazeći u garmu mlata o njezine strane te prave takovu buku kao da grme (Rubić 1936-1937: bilj. 34). Nasuprot tomu, Šimunović (2005: 235) objašnjava da je lik *Grma* mogao nastati paretimološkim povezivanjem predhrvatskoga apalativa *garma* i hrvatskoga *grm*. I naši ispitanici na Braču doveli su u vezu toponim *Grma* s apelativom *grm*, tumačeći da znači 'grmlje na brežuljku'.

3.7.1. Neosporno je da se te dvije riječi paretimološki povezuju, što potvrđuju i nazivi za morskoga raka koji se zbog svojega staništa i ponašanja u našim primorskim govorima izvodi od apelativa *garma* (tj. *garmalj*, *grmalj*, u nekoliko inačica),⁹ Vinja (I, 174) ističe da su garmalji zbog veoma obrasloga tijela nalik na male pokretne grmove, te dolazi do paretimološkoga naslanjanja na riječ *gr̃m*, čakavski *g̃arm* 'žbun'.¹⁰

3.7.2. Ako više nije jasno značenje apelativa, pučkom ga se etimologijom nastoji motivirati pa se izraz riječi često mijenja pod utjecajem druge riječi s kojom se dovodi u značenjsku vezu. Primjerice, u šibenskoj Rogoznici postoji toponim *Gravànuša* koji je zbog stjenovitog i raspuklog tla moguće povezati s predromanskim leksemom *garma*, koji se mimo prave etimologije dovodi u vezu s apelativom *gavran* jer nad njim često nadlijeću gavrani (Županović 2009: 278). Toponim *Gravànuša* postoji i na Čiovu (Jurić 2005: bilj. 53).

⁸ Vidović (2012: 212) objašnjava da se toponimi *Garma* u Podgori i *Grma* u Makarskoj odnose na podmorske pećine, dok je na zadarskome području *garma* strma uvalica ili procjep u obalnoj stijeni.

⁹ Riječ je o kanceronimu za raka koji je sustavno određen kao *Eriphia spinifrons* ili *Eriphia verrucosa* (usp. Vinja I, 174).

¹⁰ Odatle nazivi *gr̃malj*, *garm^uāj*, *gr̃melj*, *grmōl* (ib.).

3.7.3. Na Čiovu, gdje se leksem *garma* zadržao samo kao toponim, postoji i paretimološka izvedenica *garbina*, kojoj značenje varira od 'procjep u stijeni' do 'manja stjenovita uvala'. Nekoliko uvala na Čiovu i Umiji zovu se *Vela Garbina* i *Mala Garbina* (Jurić 2005: 159).

3.8. Kao što na Braču i jamu koja nije pri moru narod naziva *garma* (v. § 3.3.), tako se i na Mljetu urušene pećine – garme mogu naći uz obale otoka, ali i u njegovoj unutrašnjosti (usp. Sremac 2010). Na Pašmanu se toponim *Garma* odnosi na zemlju malo dalje od obale (Skračić ur. 2006: 145). U Jezerima na Murteru *garma* je 'usjek u kopnu', ali za razliku od Tisnoga gdje je *Pod Garmom* ulica uz more, u Jezerima postoji dio koji se zove *Garma*, a udaljen je tridesetak metara od mora. *Garmica* je na Pagu ime pašnjaka (Skračić ur. 2011: 365). Na Rabu je *Garma* ime vrha koji ima 353 m nadmorske visine. Upravo zbog takvih nas primjera ne treba čuditi da se i u mundimitarskome govoru zemljopisni termin *garma*, a zatim i toponim, odnose na kontinentalno područje.

3.9. Dok je na Žirju *Garmica* obalni toponim (Marasović-Alujević / Grgurinović 2011: 20), u rječniku viškoga govora (Ròki-Fortunato 1997: 121) taj leksem nije apelativ, ali zabilježen je toponim *Gārmice* 'ime predjela gdje su vinogradi, na viškoj visoravni'. Identičan toponim postoji u Starome Gradu na otoku Hvaru, gdje se nalaze ostatci antičkoga grčkoga grada Farosa. Krajem 19. stoljeća na lokalitetu Garmice otkriveno je vrijedno arheološko nalazište, smješteno otprilike 400 m istočno od Farosa, a pretpostavlja se da je riječ o grobovima gospodarskih imanja u polju (Miše 2005: 27). Hvarski lokalitet Garmice poznat je i kao izvoriste vode, gdje je 1984. godine izgrađena crpna stanica kojom se i danas tijekom ljetnih mjeseci Hvar dodatno opskrbljuje.¹¹

4. Naziv za zidnu nišu

4.1. Spomenuli smo kako je u mundimitarskome rječniku zabilježeno da *garma* znači 'crepaccio, buca' (hrv. *usjek, pukotina*), a osim toga i 'ripostiglio nel muro' (hrv. *zidna niša*), te da je je ovo drugo jedino značenje zabilježeno u rječniku Kruča. Zanimljivo je da leksem *garma* povezuje dvije obale Jadrana i u ovome značenju. Upravo kao što je Skok u svojem rječniku naveo za Sukošan, u primorskim govorima u Hrvatskoj postoji značenje 'rupa u zidu s vratima ili bez njih, koja služi za stavljanje vrijednih stvari'.

Apelativ *garma* i danas se u Sukošanu rabi za zidnu nišu u kojoj se obično drži slika nekoga svetca ili kip Majke Božje, a može označivati i nišu u kojoj kokoši nesu jaja, upravo kao u Mundimitru. Riječ je zabilje-

¹¹ Usp. URL: <http://www.hvarskivodovod.hr/vodoopskrbni-sustav> (pristupljeno 23.7.2017.).

žena i u Petrčanima i Debeljaku. Značenje 'kokošinjac' postoji i u Loparu na otoku Rabu, gdje je ispitanik značenje riječi *garma* opisao izrazom *gajba za kokoše*.

4.2. U Istri *garma* nije zemljopisni naziv ni toponim, nego je apelativ kojemu je značenje 'zidna niša' (Vinja I, 174).¹² U *Istarsko-hrvatsko-talijansko-engleskom rječniku* (Šarić/Brumgnach 2002 s.v.) riječ *garma* 'rupa, polica u zidu' prevedena je na talijanski kao *buco quadrato in un muro di pietra usato come scansia*, a na engleski kao *square hole used as shelf inside stone wall*. U debelim kamenim zidovima starih kuća *garme* su vrlo česte.

4.2.1. Riječ *garma*, koja u Istri označuje samo udubinu u zidu, bilo u unutrašnjosti kuće bilo vani, zabilježena je u *Lingvističkom atlasu istarskih čakavskih govora* (Filipi/Buršić Giudici, u tisku) u Karojbi, Vabrigi, Buićima, Kringi, Svetom Petru u Šumi, Žminju, Rovinjskom Selu, Šorićima, Jurićevu Kalu, Bijažićima, Hrbokima, Raklju, Marčani, Muntiću i Medulinu. U čakavskim govorima Svetvinčenta, Čabrunića, Valture i Ližnjana također je u istome značenju zabilježena ova riječ.¹³ U rječniku roverskih i okolnih govora uz *garma* 'niša u zidu' naveden je primjer *Kokoše nesu jaja u garmi* (Kalčić/Filipi/Milovan 2014: 82). Riječ je iz čakavskih ušla i u istromletačke govore te je u *Istromletačkom lingvističkom atlasu* (Filipi/Buršić Giudici 2012) *garma* 'udubina u zidu kokošinca i u unutrašnjosti kuće' zabilježena u Taru, Višnjaju, istroml. Funtani (u čak. je *uokno*),¹⁴ u Kanfanaru, a Poreč ima lik *garno*.

4.3. *Garme* su uvelike prisutne u hrvatskoj suhozidnoj graditeljskoj baštini. Upravo je *garma* naziv za udubinu, odnosno nišu u zidu istarskih kažuna (Stepinac Fabijanić 2013: 240). U istarskim suhozidima koji služe kao međe na njivi također postoje niše koje se zovu *garme*. Strana zida na kojoj je niša označuje kome pripada taj zid.¹⁵

Na istarskome selu u *garmi* kokoši nesu jaja, ali u *garme* se odlažu i manji komadi alata. Sve lijepe i dobro opremljene kuće imale su *garme* u isklesanome kamenu na vidljivome mjestu, a imućniji ljudi imaju ih i na njivama, gdje služe kao međe i ujedno označuju pripadnost njivama. U njima je često uklesano i ime vlasnika.

¹² Vinja navodi značenje iz D. Nemanić, „Čakavisch-kroatische Studien“, II, Sitzungsberichte, Akademie der Wissenschaften Wien, Philosophisch-Historische Klasse, Vol. 105, 1884, 527.

¹³ Riječ je o kontrolnim čakavskim puntovima u *Istriotskom lingvističkom atlasu*. Istriotski je ekvivalent *fonestra* (Filipi/Buršić Giudici 2017).

¹⁴ Preciznije, u Funtani je govor čakavski, a koristi se i istromletački (Buršić Giudici 2013: 132).

¹⁵ Usp. URL: <https://ziaaiz.wordpress.com/page/37/> (pristupljeno 25.7.2017.).

4.3.1. Koliko je garma bila važna u graditeljstvu i životu stanovnika Istre, svjedoče istarske priče i pjesme u zbirci *Deštini i znamenja* autora Tomislava Milohanića, posebice u priči o dječaku kojega je garma ('otvor u zidu, niša') pratila od rođenja. Kad je bio malo dijete, stavljali su ga u nju, a kasnije je u njoj držao knjige ili je čuvao nešto vrijedno, poput tabakere, pištolja iz Drugoga svjetskog rata, molitvenik, a kroz nju je i razgovarao sa susjedima ili je u njoj čuvao najstarije boce vina (Milohanić 2011).

5. Razvoj značenja na otoku Pagu

5.1. Zanimljivo je da na Pagu, otoku poznatu po uzgoju ovaca i janjadi, te po izradi znamenitoga paškoga ovčjega sira, riječ *garma* dobila je specifično značenje. Od ispitanika iz Vlačića dobili smo objašnjenje da je garma „neka vrsta kamenoga boksa u koji se natjeraju ovca koja je izgubila svoje janje i janje koje je izgubilo majku kako bi se povezali, te tamo ostaju dok god ga ovca ne počne uspješno dojiti“.

5.2. U skladu s navedenim tumačenjem, u rječniku govora Kolana na Pagu (Oštarić 2005: 123) čitamo da *garma* označuje odvojeni prostor u pojati u koji se stavlja janje koje je ostalo bez majke s drugom ovcom kako bi ga ona prihvatila i othranila. Jednako tako u govoru Novalje (Vranić/Oštarić 2016) zabilježeno je značenje riječi *garma* 'pojata u koju se noću odvajaju janjčići ili janjčić i ovca da bi ju se primoralo da ga prihvati i hrani' (primjer *Jedna ovca mi neće prihvatit jančića. Moran je staviti u garmu dok ga ne prihvati.*). Za umanjenicu *garmica* u istome govoru navedeno je prvo značenje 'mala pojata u koju se noću odvajaju janjčići ili janjčić i ovca da bi ju se primoralo da ga prihvati i hrani' (primjer *Da ti ne bude mala ova garmica za ovcu i za jančića?*), a tek kao drugo značenje zapisano je 'plitak otvor u kuhinjskom zidu u koji se odlažu potrepštine', s primjerom *Sol i papar bi stavili u garmicu, pa se je vavik znalo kadi su* (Vranić/Oštarić 2016: 234-235).

5.3. U monografiji posvećenoj toponimiji otoka Paga uz objašnjenje da se toponim *Garma* odnosi na pašnjak, navodi se da je *garma* manji uski prostor u pojati gdje se zatvaralo janje koje je ostalo bez majke s drugom ovcom kako bi ga ona silom prihvatila i hranila, a zanimljivo je da je uz ime pašnjaka *Garmice* zapisano metonimijsko značenje leksema *garma*, 'prisilno hranjenje janjeta koje je ostalo bez majke pri čemu se janje stavlja u zatvoreni mali prostor s drugom ovcom' (Skračić ur. 2011: 364-365).

6. O nazivima za zidne niše u hrvatskim primorskim govorima

6.1. Niše su jedna od značajki mediteranske gradnje, i općenito gradnje u kamenu. U Dalmaciji su stare kuće redovito imale niše u zidu, a služile

su ili i danas služe za odlaganje raznih predmeta. U kuhinjskim se nišama često čuvalo ulje, sol ili nešto drugo potrebno za kuhanje, pri ulazu u konobu niša služi za odlaganje čizama i alata, a i u dvorištu za odlaganje alata i ribarskoga pribora. U niše se često stavljaju svijeće, svetačke slike i cvijeće.

6.1.1. Zidne udubine nose različite nazive. Niša u zidu, u kojoj se često čuvaju vrijedni predmeti i dokumenti, u dalmatinskim se govorima vrlo često naziva *ponara*, npr. u Splitu, Trogiru, Omišu, Braču, Hvaru, Šibeniku.¹⁶ Kad se Dalmatinci presele, također će i niše u zagrebačkim debelim kućnim zidovima nazivati *ponara* ili *ponarica*. Katkad može doći i do specijalizacije značenja te je na Braču moguće razlikovati unutarnju nišu s vratima, koju se često naziva *armarun*, jer riječ je doista o pravome zatvorenome ormaru, ostavljajući naziv *ponara* za niše u dvorištu. Ako je manja, u šibenskoj Rogoznici niša se također naziva *ponara*, a ako je veća, dimenzija sličnijih zidnome ormaru, naziva se *purtela*. U šibenskome rječniku *ponara* je opisana kao „kvadrasta buža u zidu u kužini (za držati uje, sol, papar ili šta ko oće) oli u konobi (najviše se u njih mećalo špiritjere, peće sapuna oli koji važ piture)“ (Jakovljević 2014 s.v.). Osim lika *ponara*, ženskoga roda, zabilježen je u istome značenju i *ponar*, muškoga roda (Šrajer 2006: 36). I u članku o tradicionalnim suhozidnim konstrukcijama s posebnim osvrtom na Hercegovinu i Dubrovačko primorje čitamo da u dvostrukim graničnim zidovima postoje slijepi otvori – *ponari* (Đurović/Šaravanja/Oreč 2015).

6.1.2. U Zatonu pokraj Zadra i Ninu unutarnja se niša zove *balkunić* ‘prozorčić’, izvedenicom od *balkun* ‘prozor’.¹⁷ U zatonskome govoru vanjske niše u zidovima za kokoši nazivaju se mletacizmom *buže* ili *galjbe*. I u Svetom Filipu i Jakovu kokoši nesu jaja u *gajbi*, a u konobama polica smještena u kamenoj udubini naziva se *buža*. Semantizam ‘prozor’ izražen je i u riječi za nišu u Stonskome primorju, u mjestu Topolo, gdje se takva niša zvala pseudojekavskim dalmatoromanizmom *punjestra*, a obično je bila pored komina i u njoj su se čuvali različiti predmeti. *Punjestra* je bila i u toru te su u njoj kokoši nesle jaja. U Rijeci Dubrovačkoj niše u zidu ta-

¹⁶ Skok (ERJ II, 296-297) tumači etimologiju ove riječi latinskim *panarium* (usp. i Ligorio 2014: 190). U rječniku imotsko-bekijskoga govora nalazimo *pònar* u značenju ‘ponor’ (Šamija 2004: 273). Zanimljivo je da je *Ponara* ime ponorske pećine u krškome kraju jugoistočno od grada Valjeva u Srbiji. Usp. *Valjevske speleološke avanture*, URL: <http://www.wildserbia.com/club/sr/avanture/avanture/speleologija/valjevske-speleoloske-avanture> (pristupljeno 25.4.2018.).

¹⁷ Riječ *balkun* jest mletacizam. U venecijanskom i tršćanskom rječniku *balcon* ‘prozor’ odgovara standardnotalijanskome *finestra* ‘prozor’ (Boerio 1856: 58; Pinguentini 1969: 44). U Zatonu kao i u ninskom govoru *bàlkūn* ‘prozor’ (Maštrović 1957: 425), u rivanjskom je *balkūn* istoznačan imenici *funestra* (Radulić 2002: 46, 96), u labinskom *barkôn* ‘prozor’ (Milevoj 2006: 44).

kođer se nazivaju dalmatoromanizmom, *funjestre*,¹⁸ dok kokoši nesu jaja u *kašeti*.

U rječniku Župe i Zabiokovlja nalazimo da se niša u zidu za držanje posuđa naziva turcizmom jednakoga semantizma ('prozor') *pendžer* (Turrić http, s.v.). U Pridragi riječ glasi *prendža*. U imotsko-bekijskom rječniku nalazimo *penga* 'udubljenje u zidu koje služi kao polica ili ormarić' (Šamija 2004: 255). U Ljubuškom isto značenje ima *pendžera*, imenica ženskoga roda. I za govor Dalmatinske zagore i Zapadne Hercegovine zabilježeno je da se otvor u kućnome zidu naziva *pendžera*, ali i *prozor*, *ponistra*, te *okno* (usp. Gusić 2004 s.v.). Spomenuli smo da se u istarskom čakavskom govoru Funtane zidna niša također naziva *uokno*.

7. Buže za ptice i etimologija riječi niša

7.1. Niše su važan dio mediteranskoga graditeljstva. U pučkoj su se arhitekturi *buže* radile za ptice. Primjerice, tijekom nekoliko stoljeća *buže* su bile uobičajeni detalj gradnje u arhitekturi splitskih predgrađa, a u prošlom stoljeću, zbog promjene u izgradnji, kao i radi podizanja higijenskih standarda smatraju se nepotrebnima (Sapunar 2009: 81). U revalorizaciji tradicijskih načina gradnje ponovno se ističe uloga *buža* za najrasprostranjenije ptice čiope ili kosire, koje uništavaju velik broj kukaca hraneći njima svoje mlade. U knjizi *Naš dil Mediterana* Šegvić (Split 2007) naziva ih higijeničarima grada.

7.2. Spomenuli smo moliškohrvatsko *gnjizdo* za *kokoše*. Zanimljivo je spomenuti da riječ *niša* (njem. *Nische*, fr. *niche*) potječe upravo od latinske riječi za gnijezdo, *nidus*. Naime, francuska imenica *niche* tvorena je od glagola stfr. *nichier* (fr. *nicher*) 'graditi gnijezdo', u kojemu se nastavlja vulgarnolatinski **nidicare*, koji je izveden od imenice *nidus*.¹⁹

8. Zaključak

Bilo kao zemljopisni naziv, kao toponim ili kao apelativ, leksem *garma* povezuje moliškohrvatski idiom s hrvatskim primorskim govorima iz *one bane mora*. Kao naziv za specifično krški morfološki oblik ova riječ postoji u Dalmaciji, premda je danas govornicima najčešće neprozirna, a fiksirala se kao čest toponimski leksem. Nasuprot tomu, u Istri se riječ *garma* rabi

¹⁸ Likovi *funjestra* i *punjestra* jesu dalmatoromanizmi, od latinskoga *fenestra*, s dalm.rom. osobitošću, vokalom *u* (za razliku od dalm.rom., tal. je lik *finestra*). Usp. Skok ERJ I, 524; Ligorio 2014: 133.

¹⁹ Usp. Duden 1997: 488. Iz francuskoga se riječ proširila u druge jezike, npr. engl. *niche* (Merriam Webster 2003: 836), njemački (*Nische*), nizozemski (*nis*), švedski (*nisch*), norveški (*nisje*) (Kluge 2002: 653).

samo u značenju 'zidna niša', a nema značenje 'pećina' ili 'uvala'. Premda se zemljopisno značenje moglo i izgubiti, činjenica je da se ova riječ u Istri ne pojavljuje ni kao toponim.

Analizom svih značenja leksema *garma* i njihove geografske distribucije ustanovili smo potpunu podudarnost moliškohrvatskoga idioma s dalmatinskim govorima. Posebno je značajno da je *Garma* jedan od brojnih toponima nastalih od zemljopisnih naziva koje su Hrvati donijeli u Italiju.²⁰ Stoga zaključujemo da su se u moliškohrvatskome idiomu sačuvala sva značenja opće imenice (zemljopisni naziv, niša u zidu), kao i funkcija toponima nastala onimizacijom zemljopisnoga naziva, a to je još jedna potvrda da su današnji moliški Hrvati došli u Molise iz područja Dalmacije.

Bibliografija:

- ARj = *Rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika*, I-XXIII, Zagreb: Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti, 1880-1976.
- Boerio, Giuseppe (21856). *Dizionario del dialetto Veneziano*, Venezia: Giovanni Cecchini, [Ristampa anastatica Firenze: Giunti, 1998.]
- Breu, Walter / Piccoli, Giovanni (2000). *Dizionario croato molisano di Acquaviva Collecroce. Dizionario plurilingue della lingua slava della minoranza di provenienza dalmata di Acquaviva Collecroce in Provincia di Campobasso* [con la collaborazione di Snježana Marčec], Campobasso: [s. n.].
- Brozović Rončević, Dunja (2003). Inojezični elementi u hrvatskome zemljopisnom nazivlju, u: *Hrvatski dijalektološki zbornik*, knj. 12, str. 3-14.
- Buršić Giudici, Barbara (2013). Istromletačke posuđenice u čakavskom govoru Funtane iz korpusa za ImLA (Istromletački lingvistički atlas), u: *Hrvatski dijalektološki zbornik*, knj. 18, 2013, str. 131-147.
- Duden (21997). *Etymologie. Herkunftswörterbuch der deutschen Sprache*, Mannheim / Leipzig / Wien / Zürich: Dudenverlag.
- Đurović, Ivan / Šaravanja, Krešimir / Oreč, Frano (2015). Tradicionalne suhozidne konstrukcije s posebnim osvrtom na Hercegovinu i Dubrovačko primorje, I. dio, u: *Elektronički zbornik radova Građevinskog fakulteta Sveučilišta u Mostaru*, br. 10, URL: http://gf.sve-mo.ba/e-zbornik/e_zbornik_10_08.pdf (pristupljeno 20.11.2017.)

²⁰ Usp. Šimunović 2011: 200-201. Sammartino je obradio mundimitarske toponime, koji su nastali poglavito od zemljopisnih naziva. Osim *Gârma* prenosimo još nekoliko toponima: *Břdo*, *Dòlăc*, *Drăge*, *Glăvica*, *Grăd*, *Îzer* ('jezero'), *Kòrito*, *Križ*, *Môst*, *Pòtòk*, *Rîka*, *Ravnica*, *Sélo*, *Vrtline* (usp. Sammartino 1999: 141-151).

- Faričić, Josip / Magaš, Damir (2009). Geografski ambijent oblikovanja i korištenja toponima, u: Vladimir Skračić ur., *Toponimija otoka Vrgade*, Zadar: Sveučilište u Zadru / Centar za jadranska onomastička istraživanja, str. 11-59.
- Filipi, Goran / Buršić Giudici, Barbara (2012). *Istromletački lingvistički atlas (ImLA) / Atlante linguistico istroveneto (ALIV) / Istrobeneški lingvistični atlas (IbLA)*, Zagreb: Naklada Dominović.
- Filipi, Goran / Buršić Giudici, Barbara (2017). *Istriotski lingvistički atlas: drugo, popravljeno i dopunjeno izdanje / Atlante Linguistico Istrioto: seconda edizione riveduta e ampliata / Istriotski lingvistični atlas: druga, popravljena in dopolnjena izdaja*, Pula: Znanstvena udruga MEDITERAN.
- Filipi, Goran / Buršić Giudici, Barbara / Giudici, Antonio (u tisku). *Lingvistički atlas istarskih čakavskih govora (LAIČaG)*
- Giammarco, Ernesto (1968-1979). *Dizionario abruzzese e molisano*, I-IV, Roma: Edizioni dell'Ateneo.
- Gusić, Ivica / Gusić, Filip. 2004. *Rječnik Dalmatinske zagore i Zapadne Hercegovine*, Zagreb: vlastita naklada.
- Jakovljević, Ivo (2014). *Veliki rječnik šibenskih riči*, URL: <http://www.sibenik.in/upload/novosti/2014/12/2014-12-19/32656/Sibenski-rjecnik.pdf> (pristupljeno 10.1.2018.)
- Jurić, Ante (2005). Suvremena čiovska toponimija, u: *Čakavska rič*, XXXIII, str. 145-212.
- Kalčić, Slavko / Filipi, Goran / Milovan, Valter (2014). *Rječnik roverskih i okolnih govora*, Pazin / Zagreb / Pula: Matica hrvatska Pazin / Naklada Dominović – Zagreb / Znanstvena udruga Mediteran – Pula.
- Kluge, Friedrich (²⁴2002). *Etymologisches Wörterbuch der deutschen Sprache* [24., durchgesehene und erweiterte Auflage; bearbeitet von Elmar Seebold], Berlin / New York: Walter de Gruyter.
- Kostrenčić, Marko et al. (ur.) (1973-1974). *Lexicon Latinitatis Medii Aevi Iugoslaviae*, I-II, Zagrabiae: Editio Instituti historici Academiae scientiarum et artium Slavorum meridionalium.
- Ligorio, Orsat (2014). *Problem leksičke stratifikacije u adrijatistici*, doktorski rad, Sveučilište u Zadru.
- Lisac, Josip (2001). Moliškohrvatski idiomi, u: *Čakavska rič*, 29 (1), str. 89–94.
- Lisac, Josip (2003). *Hrvatska dijalektologija 1. Hrvatski dijalekti i govori štokavskog narječja i hrvatski govori torlačkog narječja*, Zagreb: Golden marketing / Tehnička knjiga.

- Lisac, Josip (2008). Moliškohrvatski govori i novoštokavski ikavski dijalekt, u: *Kolo: časopis Matice hrvatske*, 18 (3-4), str. 7–14, URL: <http://www.matica.hr/kolo/309/moliskohrvatski-govori-inovostokavski-ikavski-dijalekt-20515/> (pristupljeno 20.2.2018.)
- Lisac, Josip (2009). *Hrvatska dijalektologija 2. Čakavsko narječje*, Zagreb; Golden marketing / Tehnička knjiga.
- Lozić Knezović, Katarina / Sočo, Anđela (2011). Toponimija mjesta Stomorska na otoku Šolti, u: *Zbornik radova Filozofskog fakulteta u Splitu*, 4, str. 255-270.
- Ljubičić, Maslina / Kovačić, Vinko (2018). Neke moliškohrvatske glasovne promjene pod utjecajem abruceško-moliškoga dijalekta, u: *Tabula 15. Zbornik radova s 1. Međunarodnoga znanstvenog skupa „Kroatistika unutar slavističkoga, europskog i svjetskog konteksta“ (u povodu 20. godišnjice osnutka studija hrvatskoga jezika i književnosti u Puli, 15.-17. listopada 2015.)* [ur. Blaženka Martinović i Daniel Mikulaco], Pula: Sveučilište Jurja Dobrile, str. 113-147.
- Marasović-Alujević, Marina / Grgurinović Ines (2011). Etimologijsko istraživanje romanskih obalnih toponima Žirja, u: *Zbornik radova Filozofskog fakulteta u Splitu*, 4, str. 17-27.
- Marasović-Alujević, Marina / Lozić Knezović, Katarina (2011). Obalni toponimi otoka Šolte, u: *Croatian Studies Review*, 7, str. 389-443.
- Marasović-Alujević, Marina / Lozić Knezović, Katarina (2014). *Toponimija otoka Šolte*, Split: Filozofski fakultet.
- Marcato, Carla (2009). *Nomi di persona, nomi di luogo. Introduzione all'onomastica italiana*, Bologna: Il Mulino.
- Maštrović, Ljubomir (1957). Rječničko blago ninskog govora, u: *Radovi Instituta Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti u Zadru*, III, str. 423-466.
- Matasović, Ranko (1995). Skokove „ilirske“ etimologije, u: *Folia onomastica Croatica*, 4, str. 89-101.
- Matoković, Berezina (2004). *Ričnik velovareškoga Splita*, Zagreb: Denona.
- Merriam-Webster's Collegiate Dictionary* (2003). Springfield / Massachusetts: Merriam-Webster.
- Milevoj, Marijan (2006). *Gonan po naše. Rječnik labinske čakavice*, Labin: Mathias Flacius.
- Milohanić, Tomislav (2011). *Deštini i znamenja. Istarske priče i pjesme*, Kostrena: Lektira d.o.o.

- Miše, Maja (2005). Grčka i helenistička keramika iz Farosa u Arheološkome muzeju u Splitu (stari fond), u: *Vjesnik za arheologiju i povijest dalmatinsku*, 98, Split: Arheološki muzej, str. 25-48.
- Moseley, Christopher (ur.). (2010). *Atlas of the World's Languages in Danger*, 3rd edn. Paris, UNESCO Publishing. Online version, URL: <http://www.unesco.org/culture/en/endangeredlanguages/atlas> (pristupljeno 20.4.2018.)
- Oštarić, Ivo (2005). *Rječnik kolanjskoga govora ili ričnik mista Kolana na otoku Pagu*, Zadar: Matica hrvatska.
- Parčić, Dragutin Antun (1901). *Rječnik hrvatsko-talijanski* [Treće popravljeno i pomnožano izdanje], Zadar: Narodni list. [Faksimilni pretpisak Zagreb: Artresor studio 1995.]
- Piccoli, Agostina / Sammartino, Antonio (2000). *Rječnik moliškohrvatskog govora Mundimitra, Mundimitar* / Zagreb: Fondazione "Agostina Piccoli" / Matica hrvatska.
- Pinguentini, Gianni (1969). *Nuovo dizionario del dialetto triestino. Storico. Etimologico. Fraseologico*, Trieste: Cappelli.
- Radulić, Ladislav (2002). *Rječnik rivanjskog govora*, Zadar: Matica hrvatska Zadar.
- Ròki-Fortunato, Andro (1997). *Lîbar Viškiga Jazika*, Toronto: University of Toronto Press.
- Rubić, Ivo (1927). Obala Šolte. Morfološki prikaz, u: *Geografski vestnik*, 3, str. 28-53.
- Rubić, Ivo (1936-1937). Mali oblici na obalnom reljefu istočnog Jadrana, u: *Geografski vestnik*, 12-13, str. 3-53.
- Sammartino, Antonio (1999). Studio toponomastico del territorio di Montemitro [In memoria di Agostina Piccoli. In collaborazione con Petar Simunovic], u: *Folia onomastica Croatica*, 8, str.133-154.
- Sapunar, Ante (2009). Niše na kamenim kućama pučke arhitekture, u: *Baština*, 35, str. 79-90.
- Skok, Petar (1950). *Slavenstvo i romanstvo na jadranskim otocima. Toponomastička ispitivanja*, Zagreb: Jadranski institut JAZU.
- Skok ERj =Skok, Petar (1971-1974). *Etimologijski rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika* [ur. Mirko Deanović i Ljudevit Jonke, surađivao u predradnjama i priredio za tisak Valentin Putanec], I-IV, Zagreb: Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti.
- Skračić, Vladimir (1987). Toponimija kornatskog otočja, u: *Onomastica Jugoslavica*, XII, Zagreb, str. 17-218.

- Skračić, Vladimir (1996). *Toponimija vanjskog i srednjeg niza zadarskih otoka*, Split: Književni krug Split / Matica hrvatska, ogranak Zadar.
- Skračić, Vladimir (ur.) (2006). *Toponimija otoka Pašmana*, Zadar: Sveučilište u Zadru, Centar za jadranska onomastička istraživanja.
- Skračić, Vladimir (ur.) (2007). *Toponimija otoka Ugljana*, Zadar: Sveučilište u Zadru, Centar za jadranska onomastička istraživanja.
- Skračić, Vladimir (ur.) (2009). *Toponimija otoka Vrgade*, Zadar: Sveučilište u Zadru, Centar za jadranska onomastička istraživanja.
- Skračić, Vladimir (ur.) (2010). *Toponimija otoka Murtera*, Zadar: Sveučilište u Zadru, Centar za jadranska onomastička istraživanja.
- Skračić, Vladimir (ur.) (2011). *Toponimija otoka Paga*, Zadar: Sveučilište u Zadru, Centar za jadranska onomastička istraživanja.
- Skračić, Vladimir (ur.) (2013). *Toponimija kornatskog otočja*, Zadar: Sveučilište u Zadru, Centar za jadranska onomastička istraživanja.
- Skračić, Vladimir (ur.) (2016). *Toponimija šibenskog otočja*, Zadar: Sveučilište u Zadru, Centar za jadranska onomastička istraživanja.
- Skračić, Vladimir / Jurić, Ante (2004). Krški leksik zadarske regije, u: *Geoadria*, sv. 9, br. 2, str. 159-172.
- Sremac, Jasenka (2010). *Geološka baština otoka Mljeta*, URL: <http://geol.pmf.hr/~jsremac/link/projekt%20mljet.HTML> (pristupljeno 3.2.2018)
- Stepinac Fabijanić, Tihomira (2013). Kažun kao prepoznatljiv element identiteta Istre, u: *Histria*, 3, str. 237-266.
- Sujoldžić, Anita / Finka, Božidar / Šimunović, Petar / Rudan, Pavao (1987). Jezik i porijeklo stanovnika slavenskih naseobina u pokrajini Molise, Italija, u: *Rasprave Zavoda za jezik*, 13, 117-145.
- Šamija, Ivan Branko (2004). *Rječnik imotsko-bekijskoga govora*, Zagreb: Društvo Lovrećana, 2004.
- Šarić, Milan (Milijo) / Brumgnach, Edward (2002). *Istrian-Croatian-Italian-English Dictionary*, URL: <http://www.brumgnach.us/uploads/ICIE%20Rev3%20final.pdf> (pristupljeno 25.7.2018.)
- Šegvić, Edo (2007). *Naš dil Mediterana*, Split: Bošković.
- Šimunović, Petar (1971). Hrvatska zemljopisna nomenklatura u dalmatinskom krškom području do kraja 13. stoljeća, u: *Čakavska rič*, 1, str. 72-76.
- Šimunović, Petar (1986). *Istočnojadranska toponimija*, Split: Logos.
- Šimunović, Petar (1987). Pristup jezičnoj i onomastičkoj problematici otoka Šolte, u: *Rasprave Zavoda za jezik IFF*, 13, str. 147-162.
- Šimunović, Petar (2005). *Toponimija istočnojadranskoga prostora*, Zagreb: Golden maketing / Tehnička knjiga.

- Šimunović, Petar (2009). *Rječnik bračkih čakavskih govora* [drugo dopunjeno i popravljeno izdanje], Zagreb: Golden marketing / Tehnička knjiga. [Prvo izdanje Supetar: Brevijar, 2006].
- Šimunović, Petar (2011). Moliški Hrvati i njihova imena. Molize i druga naselja u južnoj Italiji u motrištu tamošnjih hrvatskih onomastičkih podataka, u: *Folia onomastica Croatica*, 20, str. 189-205.
- Šprljan, Nataša (2017). Toponimija i govor otoka Rivnja, u: *Folia onomastica Croatica*, 26, str. 69-101.
- Šrajer, Filip (2006). *Mediterranska kamena kuća. Tehnike gradnje i obnove*, Zagreb: Institut za turizam.
- Turić, Davor, *Rječnik Župe i Zabiokovlja*, URL: <https://www.bijakova.com/index.php/bastinameni/rjecnikmeni> (pristupljeno 10.10.2017.)
- Ursini, Flavia (2008). Varietà romanze sulle coste orientali dell'Adriatico: il veneto dalmata, u: *Circolazioni linguistiche e culturali nello spazio del Mediterraneo* [ur. Vincenzo Orioles i Fiorenzo Toso], Recco: Le Mani (*Il Mediterraneo plurilingue*, n. 3).
- Vidović, Domagoj (2012). Pogled u toponimiju Makarskoga primorja, u: *Folia onomastica Croatica*, 21, str. 207-232.
- Vidović, Radovan (1984). *Pomorski rječnik*, Split: Logos.
- Vinja, Vojmir (1998-2004). *Jadranske etimologije. Jadranske dopune Skokovu etimologijskom rječniku*, I-III, Zagreb: Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti / Školska knjiga.
- Vranić, Silvana / Oštarić, Ivo (2016). *Rječnik govora Novalje na otoku Pagu*, Novalja: Grad Novalja / Ogranak Matice hrvatske u Novalji / Filozofski fakultet Sveučilišta u Rijeci.
- Županović, Nada (2009). Toponimija područja šibenske Rogoznice, u: *Folia onomastica Croatica*, 18, str. 267-297.
- Žuvela Doda, Branko (2011). *Luške riči. Rječnik dijalektalnih riječi iz liškega govora s kraja XX vijeka s gramatičkim oznakama*, Zagreb: Branko Žuvela Doda.

Sul lessema *garma* nelle parlate costiere della Croazia e nelle parlate croato-molisane

Nell'articolo sono analizzati il significato e la distribuzione geografica del lessema preromanzo *garma*, presente nelle parlate costiere della Croazia e nell'idioma croato-molisano. In Dalmazia tale parola esiste come termine geografico, che da origine al toponimo, e si usa inoltre per denominare la nicchia nel muro della casa e per le galline (Sukošan, Petrčane, Debeljak). Sull'isola di Pago il significato risulta specializzato nell'area semantica dell'allevamento delle pecore. In Istria la parola *garma* si riferisce soltanto alla nicchia nel muro dentro o fuori casa. Non ha la funzione del toponimo, che invece è molto presente in Dalmazia, soprattutto nella sua parte centrale. L'uso del lessema *garma* come termine geografico e come toponimo è una delle prove che la popolazione croato-molisana proviene dalla Dalmazia.

Parole chiave: lessema *garma*, termine geografico, toponimo, parlate costiere della Croazia, croato-molisano